

מעמדה של מדינת ישראל ומוסדותיה

הממשלה

1. הראי"ה קוק, משפט כהן, קמד

נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה.

2. הלכות מדינה ב, עמ' קכד

בזמן שאין מלך, מסור הכח הזה של הכרזת מלחמה בידי ההנהגה המושלת שנבחרה ע"י העם לשם ניהול ענייניה הכלליים-הצבאיים או בידי מנהיגי-האומה שנתמנו לכל צרכיה בסגנון ממלכתי ע"פ [על פי] דעת הכלל ודעת ב"ד [בית דין] קרי ראש ממשלה.

3. שו"ת יביע אומר חלק י - חושן משפט סימן ו

ולפמ"ש"כ בשו"ת משפט כהן (סי' קמג) נראה שהסכמת הצבור לבחירת ממשלה, יש לה דין מלכות. וע"ע בשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' רח). ומכל שכן שאין איסור בזה אם נהרגים בשעת מלחמה להציל החטופים, דהוי מלחמת מצוה.

הכנסת – מקורות הסמכות

4. שו"ת יחיה דעת חלק ה סימן סד

וכן כתב בשו"ת פאת שדך (סימן קסה), שאין הדבר תלוי במלכות ממש, אלא בכל שלטון שייך הכלל דינא דמלכותא דינא. ע"ש. וכן מבואר מדברי הגרא"י קוק בשו"ת משפט כהן (סימן קמד אות יד)... וכן כתב בשו"ת ישכיל עבדי חלק ו' (חלק חשן משפט סימן כח סעיף ב) שהוא הדין לממשלה שיש לה בית נבחרים ומחוקקים, אף על פי שאינם מעוטרים בעטרת מלוכה, דינם דין גמור בעניני המדינה, ושייך בהם הכלל דינא דמלכותא דינא, ושכן הדין לגבי מדינת ישראל שאזרחי המדינה בוחרים בכנסת וכו'. ע"ש. (וראה עוד בזה להגר"ש ישראלי בספר עמוד הימיני חלק א' סימן ז'). ואמנם בשו"ת פאת שדך (סימן צא) כתב, שלגבי הכנסת שנבחרים בה כמה מפריצי עמנו, ויש בהם גם כן שונאי דת, לא שייך לומר בחוקים שלהם דינא דמלכותא דינא, ושוב חזר לומר, שאי אפשר לעמוד בזה אם לא נדון שבקצת דברים שייך בהם דינא דמלכותא וכו'. ע"ש. אולם אין דבריו נכונים להלכה, שהרי אפילו במלך רשע ועובד עבודה זרה שייך הכלל דינא דמלכותא דינא... ולכן נראה להלכה שבכל מה שנוגע למסים וארנוניות ומכס, יש לקיים את החוק של המדינה, שזה בכלל מה שאמרו חז"ל דינא דמלכותא דינא + אולם אנו צריכים למודעי, שלפי ההלכה (בבבא בתרא דף ח ע"א) אסור להטיל מס על תלמידי חכמים העוסקים בתורה.

5. הראי"ה הרצוג תחוקה לישראל על פי התורה, ב, עמ' 58

אין ספק לדעתי שממשלת ישראל, מלכות ישראל עצמאית בארץ ישראל, בצירוף המועצה המורחבת של הרבנות הראשית לארץ ישראל, יש לה אותו הכח במדינה שיש לז' טובי העיר... וכלום מפני שרשותם משתרעת על המדינה כולה אין כחם יפה במדינה ככח ז' טובי העיר בעירם!?

6. שו"ת ציץ אליעזר חלק ה סימן ל

עוד זאת. בכגון הנהוג כאן באופן קבלת ההחלטות בכנסת, עדיפא קבלת החקים ותקפם עוד יותר משאר דוכתא של דדמ"ד. כי הרי החקים מתקבלים אחרי הצבעת ההסכמה עליהם ע"י רוב חברי הכנסת, וכידוע חברי הכנסת המה נבחרים שנבחרו ע"י רובו ככולו של הציבור בארץ ונבחרו לשם ענינים כאלה בעמידה על המשמר לטובת אנשי המדינה ולטובת האינטרסים של בוחריהם, וא"כ הרי כל חק המתקבל ע"י החלטת רובם נחשב זה כנתקבל ברצון ע"י קהל שולחיהם הבוחרים, וכל בכה"ג דהו כסברו וקבילו בודאי יודו כו"ע שמהני דבר ההסכמה לכך גם כשזה נגד דין תורה ונחשב כמחלו זה לזה זכותם שמגיע להם ע"פ דין תורה דומיא דמצינו בב"ב ד' ח' ע"ב בלהסיע על קיצתן

7. הרב אברהם שפירא תחומין טז, עמ' 85

כיום יש ב"ה כנסת המייצגת ייצוג גמור את כל תושבי המדינה, ומייצגת גם את היהודים שומרי הדת, שגם הם הסכימו לתקנה... לזה מספיק רק שהרבנות תסכים, כדי שלא נגיד שזה נוגד להלכה היהודית... הסכימו על כך כל הנציגים הדתיים שבכנסת, וזה מוכיח שאין זה בניגוד להלכה, וזה מחייב את כל היהודים לזון את ילדיהם עד גיל י"ח.

8. שו"ת חתם סופר חלק ה, חו"מ, סימן מד

נעייל להא דידן דלא מיבעיא דהתיקון שתיקנו שרי הקומידאט שאינינו נגד דין תורה אלא כתורה עשו, ואלו באו לפנינו היינו גם כן מתקנים כן הא דלא יתרבו הסרסורים יותר ממה שראוי לפי העיר והמסחר כדי שיכולים להתפרנס ולא יפסקו חיותא זה לזה.

9. שו"ת מנחת יצחק חלק ב סימן פו

גם מה שהביא מהפוסקים שמחלקים בין חק מלכות הקבוע ובין גזרת הגמון לפי שעה, או בין דינא דמלכותא ובין דינא דערכאות, נראה בזה דלפי דברי החת"ס בת' שם והובא בדברי כת"ה, דכתב על דברי הר"ן (בנדרים כ"ח) דד"מ דינא רק במלך או"ה דיכול לגרש מן הארץ אם לא יעשו מצותיו, דכ"ז רק במסים וארנונית שמטיל על כרחם, אבל המנהגים ונמוסים מודה הר"ן דהטעם משום ניחא להו, לא שייך לחלק בין מלכי ישראל לאו"ה עיי"ש, א"כ כמו כן ל"ש לחלק כל החילוקים הנ"ל, כיון דניחא להו הרי המה מקבלים עליהם יהי' ממי שיהי' כנלענ"ד.

10. הרב משה הלברשטם, בתוך: נחום מנשה וייספיש, משנת זכויות היוצר, עמ' קכא

וקי"ל שכל תקנה שהיא לטובת בעלי אומנות שאינה נגד דין התורה והיושר מחייב זה מצד "ועשית הישר והטוב" ומכח דינא דמלכותא הוא חוק קבוע, בזה לכו"ע אנו מחוייבים להחזיק בדינא דמלכותא אפילו בארץ ישראל...

11. הרב יהודה סילמן, דרכי חושן, עמ' שצו

אבל בעיקר הדין יש להעיר, שאפילו נימא כדברי החת"ס – לא שמענו כ"ז אלא במלכות שניחא לן בה אבל שלטון של כופרים ורשעים המיוסד על עקירת הדת – ובא להחליף חוקי אמת של התורה מקור מים חיים – בבורות נשברים וכמו שהיה בזמנם כשקמה מלכות הרשעה להשיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך – אין ספק שלא ניחא לן לקבל חוקיהם – אלא במלחמה לבטלם מן העולם...

הכנסת – היקף הסמכות

12. הרב יוסף שלום אלישיב, פד"ר ה' 258

אם השלישו משכנות זה כנגד זה בערכאות של נכרים ובשטרותיהן, קנו אפילו באסמכתא, משום דדינא דמלכותא דינא. ומטעם זה מועיל גם שטר ערבות בנקאית.

13. הרב דב ליאור, יחס ההלכה לחוקי המדינה, תחומין ג', עמ' 247

...חוקי המדינה שאינם נוגדים דין כלשהוא, יש חיוב לקיימם מדאורייתא. לכך יש להוסיף כי דינא דמלכותא דינא נאמר - לדעת רוב הפוסקים - גם במלכות ישראל...

מכאן סמכות הכנסת שנבחרה ע"י העם בעיניני מסים, הפקעת רכוש, גיוס לצבא וכד'...

לכאורה יש מקום להבחין בין הנהגת מלכות ליחסים פרטיים בין שני אנשים...אפשר שיש להעזר גם במבחן של טובת הציבור...

14. שו"ת ציץ אליעזר חלק ו סימן מב - קונ' אורחות המשפטים פרק ח

ובזה לשם הבהרה ותועלת כללית של הענין אדפיס חלק מהרצאה שהרצאתי על נושא זה באסיפת משפטנים שהוזמנתי על ידם להרצות לפנייהם על הנושא הצעת חק הירושה של הכנסת מבחינת ההלכה. והוא החלק הנוגע בקשר לעקירת דיני ירושה.

מנקודת ההשקפה של ההלכה היהודית אין כל תוקף להצעת חק זה הן מבחינת גופי סעיפי החק והן מבחינת הגישה הזרה והמוזרה של מעבדי החק אשר צד שוה אחד להם ליוצרים וליצירה והיא: להיות אבות נזיקין לעקור שרש וענף מתורתנו הק' תורת החיים בכוונת - פיגול להתדמות לעמי תבל ולהיות ככל הגוים בית - ישראל, ופרשה שלמה של דיני נחלות בתורה שבכתב ועמה תלי תלים של הלכות בשני התלמודים ורמב"ם ושו"ע והפוסקים ראשונים ואחרונים נעקרים מיסודם בהצעת חק ירושה זה.

15. הרב הרצוג, תחוקה לישראל על פי התורה, כרך ב, עמ' 72

עולה בדעתי בנוגע למציאות שנתחדשה בעולם המסחר והתעשיה, דבר כללי, שמציאות כזאת ומצב כזה לא היה קיים בימי חז"ל, אף שאפשר לנו לקבוע הדין בזה על פי הכללים שאינם תקנות אלא משפטים ממש, מכל מקום מכיון שמציאות כזאת ומצב כזה לא היו קיימים בימיהם, ויש לנו יסוד לשער שאילו היה מתחדש בימיהם היו מתחשבים עם המציאות וקובעים תקנה משום תיקון העולם... יש לקבל דין המלכות בזה הממלא אותו הצורך שהיתה תקנה כזו ממלאה.

בתי המשפט

16. רמ"א חו"מ ח, א

ועיירות שאין בהם חכמים הראוים להיות דיינים, או שכולן עמי הארץ, וצריכים להם דיינים שישפטו ביניהם שלא ילכו לפני ערכאות של עובדי כוכבים, ממנים הטובים והחכמים שבהם (לדעת אנשי העיר), אע"פ שאינם ראויים לדיינים, וכיון שקבלו עליהם בני העיר אין אחר יכול לפוסלן. וכן כל צבור יכולין לקבל עליהם בית דין שאינם ראויים מן התורה. (ב"י בשם תשובת הרשב"א).

17. חזון איש, סנהדרין טו, ד

ואע"ג דליכא ביניהם דיין שידין ע"פ משפטי התורה ומוכרחים להימנות בעל שכל מוסרי האדם, אינם רשאים לקבל עליהם חוקי העמים או לחוקק חוקים, שהשופט כל דין שלפניו לפי הנראה אליו זהו בכלל פשרה ואין ניכר הדבר שעזבו מקור מים חיים לחצוב בורות נשברים, אבל אם יסכימו על חוקים הרי הם מחללים את התורה ועל זה נאמר 'אשר תשים לפניהם' - ולא לפני הדיוטות ...

18. בית הבחירה למאירי מסכת סנהדרין דף כג עמוד א

בערכאות שבסוריא שלא היו בקיאים בדין תורה אלא שדנין לאומד הדעת ובחקים ונימוסים.

19. נתיבות המשפט חידושים סימן כב

והיינו במקום שאין בו לומדי תורה והמחו עליהם כדי שלא ילכו בערכאות כדלעיל סימן ח' [סעיף א']. אבל במקום שיש לומדי תורה אסור להעמיד דיין שאינו הגון ואפילו יחיד יכול למחות. או"ת [אורים סקט"ו].

20. הרב יעקב אריאל, המשפט במדינת ישראל ואיסור ערכאות, תחומין א, עמ' 327

יהודי דתי יהודע על קיומו של משפט התורה ועל מציאותם של תלמידי חכמים יודעי דת ודין, ובכל זאת מעדיף להישפט לפני הדיוטות אלו, שמחמת אונסם כופרים בתורה, נחשב למחרף ומגדף ולמרים יד בתורת משה, ואיסורו חילול ה' מדאורייתא ודינו כהולך לערכאות של נכרים.

21. השופט יעקב בזק, תחומין ב, עמ' 524

ההלכה כנגד "ערכאות של גויים" כפי שהיא מופיעה בתלמוד וברמב"ם ובשולחן ערוך מכוונת בפירוש אך ורק נגד ההליכה לבתי דין של השלטון הזר תחת להזדקק לבית-הדין של הציבור היהודי; אין היא דנה כלל בשאלת מהות הדין עצמי שלפיו דנים, אדרבה, היא מדגישה כי אפילו אם בית הדין הנכרי דן על-פי דיני ישראל, אסור להזקק אליו. דומה, כי אפשר לומר בבטחון מבחינה זאת כי בית דין של ישראל הדן על-פי משפט נכרי עדיף על בית-דין נכרי הדן לפי משפטי ישראל...

בזאת לא באתי חלילה לטעון כי מצב רצוי הוא שבתי דין של ישראל ידונו לפי משפט נכרי. לא מיניה ולא מקצתיה! כל כוונתי אינה אלא לומר כי סילוף גמור הוא לקרוא להם ערכאות של גויים.

המשפט הפלילי

22. חשוקי חמד בבא מציעא דף פג עמוד ב

תשובה. מו"ח מרן הגר"ש אלישיב שליט"א השיב, מאחר והחבר אינו מוחזק כפושע המיועד לגניבות, אלא נכשל בכך רק פעם אחת, אין רשות להלשין עליו ולמוסרו לכלא, שהרי עונש זה לא מגיע לו, דעל פי דין תורה הוא מחוייב לשלם מה שגנב ותו לא...

ומעתה נראה שגנב המיועד לגניבות, מותר להסגירו בידי השלטונות, אם השלטונות לא יהרגו אותו, אלא קצת ייסרו אותו, ובפרט באדם שאינו מחזיר את הגניבות, ועל ידי המאסר יחזיר את הגניבה, וגם כי יש לרחם על הסוכן ולמנעו מחטא, ולכן יש ללמדו לקח כדי שילך בדרך ישרה, וכבר אמר דוד המלך 'ואלמדה פושעים דרכיך'.

23. שו"ת ציץ אליעזר חלק יט סימן נב

ד) ומהאמור, הדבר פשוט כבר ממילא, שגם בשאלה הג' שמפרט כבו' במכתבו על מקרים ידועים של התעללות מינית של מורה בגן ילדים, שמותר למוסרו, ונלמד זה עוד בק"ו מכיון שהוא המדובר גם באדם שמיצר את הרבים ומצערן בדומה להנפסק בחו"מ שם סעי' י"ב. וכפי שמציין לזה שפיר כבו' במכתבו.

ה) על כל האמור נראה לי להוסיף לשם הבהרה עוד שתי נקודות, והמה: - 1. בודאי שאלת כבו' בשאלה הנוספת בנוגע לדין מוסר היא לא בנוגע למסירה אפילו בערכאות של ישראל, דבכה"ג נראה דבודאי מותר מכיון שהמציאות היא שכהיום אין כח ב"ד לדון על כך, אלא כוונת שאלתו היא בנוגע למקרה של מסירה לערכאות של עכו"ם...

24. הרב דב ליאור דבר חברון ג, עמ' קצט

במשפט הפלילי – שזהו התחום שבין האדם למדינה, כגון, אדם שעבר על המהירות המותרת, בנה שלא לפי חוקי הבניה, לא שילם מס הכנסה או עבר עבירה אחרת, ודאי שמותר לך לשפוט לפי חוקי המדינה כי למלכות יש חוקים אחרים ולצורך תיקון המדינה מותר, שהרי זוהי המהות של "דינא דמלכותא דינא".

25. הרב יעקב אריאל, באהלה ל תורה, חלק ד, סימן טו, עמ' 133

מסתבר שגם אילו היינו דנים על פי דין תורה היה מקום לתקן תקנות על מנת לגדוע את זרועם של בעלי זרוע והיה מקום להעניש את הגנב גם בעונש מאסר. אלא שלדעת הגאון הרב משה פיינשטיין אילו היו תלמידי חכמים מתקנים את התקנות היו מעדיפים, על פי כוונת התורה, את טובת הנגב על פי טובת החברה, כלומר עדיף שהנגב יקבל את רכושו חזרה בצירוף קנס מאשר עונש מאסר לגנב. כך משתמש מדין גנב האמור בתורה...